

MILLENNIUMI EMLÉKMŰ

A székesfőváros (közgyűlése) már 1881-ben az országgyűlés elé terjesztette egy olyan emlékmű építésének javaslatát, mely méltó emléket állíthat a honfoglalás ezeréves évfordulójának, az országgyűlés azonban csak 1894-ben foglalkozott érdemben a kérdéssel. Helyszínül az Andrássy út és a Városliget közötti területet választották, amelyet kelet felől a Múcsarnok, nyugat felől a Szépművészeti Múzeum épülete határol majd. A tervek elkészítésére Schickedanz Albert építész és Zala György szobrászt versenytárgyalás nélkül kérték föl. A végleges tervben két negyed félköríves kolonnád (oszlopcsarnok) szerepelt, a középpontban egy karcsú korinthoszi oszloppal, melynek talapzatára a hét vezér lovas szobra, tetejére pedig a kezében a Magyar Szent Koronát, ill. apostoli kettős keresztet tartó Gábrriel arkangyal szobra kerül, mely a királyi hatalom isteni eredetét hivatott szimbolizálni. Amíg a kolonnádok külső megjelenése elsősorban építészeti és esztétikai vitákat szült, addig a szobor-kérdés körül már politikai vélemények is összezsaptak. Az oszlop talapzatára kerülő hét honfoglaló vezér szobra ellen senki sem emelt kifogást, annál több vita övezte az oszlopcsarnokok fülkéibe tervezett királyszobrokat. A 14 helyből 5 Habsburg-uralkodóknak jutott, és ez az arány – jóllehet a névsor többször módosult – a végleges döntés után sem változott, ami jól példázza a függetlenségi eszme politikai és hatalmi korlátait, a dualista kor kompromisszumokra törekvését. Az emlékművön bronzba öntött jelképet kapott a háború és a béke, ill. a tudomány és a művészet. A jóváhagyott tervben szerepelt az az elgondolás is, hogy az oszlopcsarnokok talapzati síkját minden királyszobor alatt egy-egy dombormű díszítse (az adott személyiség korára vagy tevékenységére jellemző történelmi jelenettel).

Az építkezés megkezdéséhez bontani is kellett. A tér közepén álló, Ybl Miklós tervezte Gloriette-t darabokra bontották, és a Széchenyi-hegyen építették újra emlékműként. Az építkezés 1896-ban indult. 1897-ben Gábrriel arkangyal csaknem 5 m-es bronzszobrát már nagy sikerrel mutatták be a Múcsarnokban; 1900-ban a párizsi világkiállításon „Grand Prix”-t nyert. 1900 áprilisában próbaterheléseket végeztek a széllekekkel szembeni stabilitás ellenőrzésére, s a mesterségesen előidézett hatalmas hidraulikus nyomás következtében két kőkorong megrepedt az oszlopon. Bár többek szerint a nyomás olyan erős volt, hogy egy gránitszklát is megrepszett volna, a biztonság felülírt minden számítgatást: az oszlopot le kellett bontani. Az újraépítésnél a sóskúti helyett a keményebb szerkezetű haraszti mészkövet alkalmazták. 1901 őszén ismét állt a gyönyörű korinthoszi oszlop, s ezúttal statikai problémák sem merültek fel. Október 24-én avatták, a zárókövet du. 5 órakor emelték be a 36 m-es kőoszlop tetejére. Erre került fel Gábrriel arkangyal szobra.

1905-ben készen állt az emlékmű építészeti része, mely harmonikus összhangot képezett a Múcsarnokkal és a Szépművészeti Múzeum ekkorra már csaknem kész épületével. A kedvező összhatás nem volt véletlen, hiszen a két épületet Herzog Fülöp Ferenc közreműködésével szintén Schickedanz Albert tervezte. Június 17-én vette át ünnepélyesen a főváros vezetősége az emlékművet az Országos Képzőművészeti Tanácstól. Ekkor még csak Gábrriel arkangyal szobra díszítette az alkotást, annak ellenére, hogy néhány királyszobor már bronzba öntve várta az elhelyezést. A kolonnádok felső párkányának széleit díszítő allegorikus bronzalakok közül 1906-ban készült el a *Háború* szobra (kétlovas harci szekeret ostor helyett hatalmas kígyóval

hajtó sisakos, mezítelen férfialak). Az impozáns méretű, 4,5 m-es szobrot fölhelyezése előtt kiállították, hogy a nagyközönség közlelről is megcsodálhassa. A *Háború* alakjával szemben, a másik kolonnád belső sarkára kerülő *Béke* (1908) jóval visszafogottabb alkotás (kétlovas kocsit hajtó lebegő köpenyes nőalak, kezében pálmaággal), nem is aratott hasonló sikert. Az oszlopcsarnokok párkányának külső részére a *Munka és jólét*, ill. a *Tudás és dicsőség* (1906) kétalakos kompozíciója készült. A munkát vállán kaszát vivő mezítelen férfi, a jólétet termést hintő nőalak szimbolizálja. A tudást jelképező mezítelen férfi szárnyas Victoria-szobrot, a nőalak bábérágat, a dicsőség jelképét tartja a kezében. – Az 1910-es évek elején fölállították Árpád vezér bronzszobrát. Az oszlopcsarnokok párkányát díszítő allegorikus kompozíciók felhelyezése után, Nagy Lajos király szobrának kivételével a kolonnádok oszlopai között helyükre kerültek az uralkodószobrok is (melyek elkészítésében Zala Györgyön kívül más művészek is részt vettek): *Szt. István* (1911), *Szt. László* (1911), *Könyves Kálmán* (1906), *II. András* (1912), *IV. Béla* (1905), *Károly Róbert* (1905), *Hunyadi János* (1906), *Hunyadi Mátyás* (1905), *I. Ferdinánd* (1905), *III. Károly* (1912), *Mária Terézia* (1911), *II. Lipót* (1905), *I. Ferenc József* (1906).

Az első világháborús vereség után az összes Habsburg-uralkodó szobrát eltávolították, (a háborúért felelősnek tartott) Ferenc Józsefét össze is törték, a szoborból csak a csizmája maradt. Az emlékmű munkálatai csak a gazdasági stabilizáció után, 1926-ban indulhattak meg újra. Visszakerültek a Habsburgok szobrai. Ferenc József szobrát Zala újramintázta (nem huszártábornoki egyenruhában, hanem a Szt. István Rend díszruhájában), s elkészítette a még hiányzó Nagy Lajos-szobrot (1927). Árpád mögött megjelentek a(z addig hiányzó) honfoglaló vezérek lovas szobrai, a királyszobrok alatt a tetteiket ábrázoló domborművek (melyek ugyancsak Zala György alkotásai): *Szt. István* megkapja a koronát a pápától. – *Szt. László* legyőzi a leányrabló kun vitézt. – *Kálmán Mo.-hoz* csatolja Dalmáciát. – *II. András* kereszties hadjáratot vezet Jeruzsálem felszabadítására. – *IV. Béla* a tatárjárás után fölépíti az országot. – *Károly Róbert*: morvamezei csata. – *Nagy Lajos* bevonul Nápolyba. – *Hunyadi János*: nándorfehérvári győzelem. – *Mátyás* tudósai körében. – *I. Ferdinánd*: Eger ostroma. – *III. Károly*: zentai csata. – *Mária Terézia*: „Vitam et sanguinem!” – *II. Lipót*: a Korona visszahozatala Budára. – *I. Ferenc József* megkoronázása.

Az emlékmű végleges felavatására 1929. május 26-án (33 évvel a munka megkezdése után) az I. világháború hősi halottainak ez elé helyezett jelképes sírkövével együtt került sor. A teret 1932-ben Hősök terének nevezték el. Ekkor még szökőkútjaival, virágágyaival s dús lombú fáival inkább parkra hasonlított, s mintegy összekötő kapocs volt a Városliget üde zöldje és az Andrassy út fái között. 1937-ben a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszusra készülve eltávolították a virágágyakat és szökőkutakat, s kialakították a ma is látható díszburkolatot.

A II. világháborúban, Budapest ostromakor a Műcsarnok felé eső oszlopcsarnokot találat érte, *Mária Terézia* és *II. Lipót* szobra darabokra tört. Pár éven belül a másik három, éppen maradt Habsburg-uralkodó szobrát is eltávolították, helyük évekig üresen állt. Végül az a politikai döntés született, hogy a Habsburgokat a magyar szabadságért és függetlenségért vívott harc vezetői váltsák fel. Így került *Ferenc József* helyére *Kossuth Lajos*, *II. Lipót*éra *II. Rákóczi Ferenc*, *Mária Teréziát* *Thököly Imre* szobra váltotta, míg *I. Ferdinánd* és *III. Károly* szobra helyére a közeli Köröndről áthozták *Bocskai* és *Bethlen* méretre éppen azonos szobrát. Újakkal pótolták a domborműveket is: *Bocskai*hoz a magyar hajdúk és császári zsoldosok csatája, *Beth-*

lenhez a cseh rendekkel kötött szövetség (1620), Thökölyhez az 1679-es szikszói csata, Rákóczihoz az Esze Tamással való találkozás, Kossuthhoz a ceglédi fegyverbe hívó beszéd került. A Könyves Kálmán alatti dombormű (Dalmácia meghódítása) helyére a boszorkányégetés betiltása került. A változtatások következtében a Zala György által eredetileg készített 14 domborműből jelenleg 8 látható az emlékművön. – A Millenniumi emlékmű 1955-re nyerte el ma is látható formáját.